

Erdő a művészetben

DR. MAJER ANTAL

Az élő természet legmagasabb szervezettségű társulása, sokrétű és titokzatos jelensége az erdő. Már eleve magánviseli a szépség fontos elemeit: a sokoldalúságot, a nagyszerűséget, az összhangot. Ezért az erdő a szépségnek is örök forrása. Az erdő nemcsak termékeivel szolgálja és védi az embert, hanem tanítja, üdíti, vidámítja és lelkesíti is. Elkövetkezhethet az az időszak, amikor az emberiségnek fa-anyagra nem is lesz szüksége, az erdő akkor is fontos szerepet tölt majd be az ember életében; védi egészségét, festői szépségével szórakoztatja, hangulatával üdíti és sokrétű életmegnyilvánulásával gondolatokra készíti. Az erdő a művészetnek is kútforrása. Mintaképe festőinknek, hangulatát öntik dallamokba zenészeink és az erdőben született gondolatokat szedik versbe költőink.

Az erdő művészi ábrázolása mindig hűen tükrözi azt a kort, a társadalomnak azt a szemléletét, amelynek talaján létrejött. Az erdőnek és a fának a szerepe a művészetekben tehát a korral fejlődött, követte a társadalmi szemlélethez idomult művészeti irányzatokat. Ez a fejlődés a festők alkotásaiban, a zeneszerzők és a költők műveiben egyaránt lemérhető.

I. A középkori festészetben az erdő és a fa elemeit általánosított, sematizált formában, elsősorban kézzel írt könyvek illusztrálására, esetleg falfestmények díszítő elemeiként használták. Ennek ellenére Tizian, a velencei festőiskola híressége a XVI. században már szerves részként, háttérnek használja fel a fának

1. ábra. Markó Károly: *Diana a vadászaton* (1833)

lombját, amikor a festményein bibliai alakokat, illetve mitológiai jeleneteket ábrázol. A tájfestés és vele az erdőábrázolás Európa-szerte önállóan csak a barokk korban, a XVII. század kezdetén, a holland művészek festményein jelentkezik. A természetet mint fenségest, mint különlegest, pl. viharban ábrázolják. (Rubens, Ruysdael). Mitológiai, illetve vadászjelenetek színpadi díszlete csak az erdő a klasszicizmusban is. A XVII. század francia klasszicistái (Poussin, Lorrain) eszményi tájat, jelképes fákat festenek. Képeiken jellemző a simaság, a munka külső nyomait, az ecsetnyomot is eltüntetik.

Bár a XVIII. század végén vannak már kezdeményezések a hazai tájképfestészet terén is, pl. Schallhas Károly tájképe, de a magyar erdőábrázolás megalkotójá-

2. ábra. Molnár József: Fürdő nők (1885 körül)

nak id. Markó Károlyt tartják. Képein idealisztikus erdők, fák, sziklák és romok uralkodnak, bibliai vagy mitológiai témával, vadászjelenetekkel vagy életképekkel. Az erdő csak keret, csak színpad, díszlet. Fái eszményített, a valóságban nem létező, aranyragyogású fák. Sok nélkülözés után Olaszországban telepedett meg és elismert, korának nagy festője lett, a firenzei akadémia tanára is. Hazai festők soraiból sokan keresték fel, festőiskolát teremtett maga körül. Markó kortársa volt Barabás Miklós. Bár elsősorban mint arcképfestő tevékenykedett, de életképein már a természethű ábrázolás nyomai is felfedezhetők. A „Vásárra utazó román család” című képén ma is a legszebb bükkábrázolást találjuk.

Amint az erdő lefestése az idealisztikus erdőábrázolással kezdődik és vadászjelenetek háttérül szolgál, így kezdődik az erdő ábrázolása a zenében is, vadászkürttel, kutyával. A nagy Mozart apja, Leopold Mozart „Vadászkantátá”-jában a hangulatot vadászkürt, hahózás és kutyaugatás adja. Haydn „Évszakok” vadász-kórusában is a vadászkürtnek és a hajhózásnak jut lényeges szerep. Bach Vadász-kórusa is idesorolható.

Bár az erdő a magyar népmesékben és népdalokban a legrégebbi időkben tárgya már költészetünknek, erdő szavunk már a XII. század írott szövegében is felbukkan, költői jelentést csak a reneszánszban kap. Első nagy lírikusunk, Balassi Bálint már a végvári vitézi életet a természet ragyogó kereteibe helyezi: „az szép ligeterdő sétáló palotájok”. A magyar irodalom csak a XVIII. században, a barokk korban kezd igazán kibontakozni. Akkor az erdő, a műerdő éppolyan beépített díszítő elem a költészetben, mint amilyennek láttuk a képzőművészetben. Pl. Csokonai: „Boldogság”, Berzsenyi: „A közelítő tél” c. verse a lugast, a ligetet csak kulisszának használja, fontos díszítőelem.

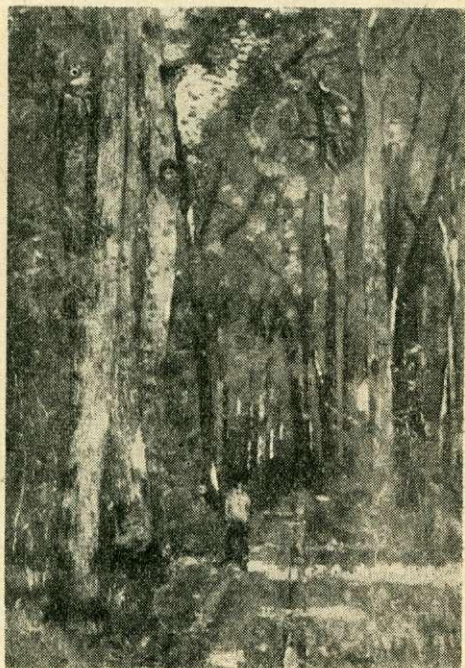
II. A lugasból csak a XIX. századi romantika festői és költői jutnak vissza a szabad természetbe. A hazai festészetben a romantika megjelenése Kisfaludy Károly nevéhez fűződik („Éji szélvihar”), aki Bécsben festőnek készült és később

cseréli csak fel a művészetet az irodalommal. A romantika korában az erdő fontos hangulatkeltő elem lesz. Aranytónusú fák álmodozó, mesés hangulatot árasztanak. (Brodsky, Keleti, Ligeti, Lotz, Molnár József).

Erdei hangulatot keltő romantikus művek születnek a zenében is. A mesés hangulatot állathanggal keltik *Liszt és Wagner*: „Erdőszongás”-a, *Schumann*: „Erdei jelenetek” stb.

Költőink műveiben is az erdő varázsában gyönyörködhetünk, verseikben a romantikus vágyódást, az ellentétek hangsúlyozását, a vad rohanás és erdei nyugalom közti hatást szemlélhetjük. Pl. *Arany János*: „Tölgyek alatt”. A magyarság egyik legnagyobb gényűsének, *Petőfi Sándornak*, aki ugyan „a zordon Kárpátoknak fenyvesekkel vadregényes tájait” csodálja, de nem szereti, a magyar lankák lomberdeiben azonban szívesen megpihen (pl. „Erdőben” című költeménye).

III. Valóságű, *realista* tájképfestészet a francia Barbizonban, egy francia erdei falucska festőiskolájában alakul ki. Itt dolgozik a legnagyobb erdőfestőnk, *Paál László* is. A korán, 35 éves korában elhunyt festő melankólikus egyénisége nem az emberekben, hanem a természetben talál kiengesztelődést. Bár kezdetben az erdőt és a fákat ő is aprólékosan, levélről levélre ábrázolja, pl. a „Magyarországi erdőrészlet”-ben, később azonban a fény és árnyék tökéletes, de fájdalmas érzéseket keltő ellentéte a valóságű ábrázolásmódhoz vezet. Az erdőben nemcsak a különlegest, hanem a nyugalmat, a harmóniát keresi. Leszűkíti képeinek dimenzióját, legfeljebb a lomb között átderengő, kis darab éggel lazít fel, vagy az erdő mélyébe vezető ábrázolást erdei úttal érzékelteti. Paál kortársa és barátja volt a legnagyobb magyar festő, *Munkácsy Mihály*. Munkácsy az életképek és jellegzetes népi és munkás alakok valóságű ábrázolásában hozott nagyot. Az örök erdei festőtémában, a „Rőzhordó nő”-ben, a realista igazságot fejezi ki szenvedélyesen. De egyéb műveiben is felkeresi a természetet, az erdőt. Pl. „Pihenés”,

3. ábra. Paál László: Fontainebleaui erdőrészlet (1875—76)

„Erdőrészlet”, „Fasor” stb. A realiztikus ábrázolásnak igen jellemző alakja *Mészöly Géza*. A magyar tájakat és erdőket szelíd, sárgásbarna pasztellszíneivel ábrázolja. (Pl. a „Balatonparti táj” fehérnyárai.)

A zenében is az érzések és az indulatok kifejezése lesz úrrá. Ilyen erdei hangulatból született, érzésekkel telített műként *Mahler III. szimfóniáját* említhetjük.

A XIX. század második felében költészetünknek is megszületik a Paál Lászlója *Vajda János* személyében. Ez a modern realista irányzatú költő erdészszülők gyermeke volt. Egy évszázaddal ezelőtt azon kesereg, hogy „költőink képzeletét feltűnően kevésbé foglalkoztatják a természet nagyszerű és bájos szépségei”. Verseiben is ezen próbál segíteni, amikor az erdővel való egybetartozását hangsúlyozza. (Pl. a „Vaáli erdőben”).

IV. Az eddig bemutatott műveken a természetszerűséget, az erdő hű ábrázolását kutattuk. A múlt század végén azonban kezd kialakulni egy olyan irányzat, amely eltér a természet másolásától. A benyomásokat igyekszik érvényrejuttatni, az impressziókat eltalálni. A festészetben a sok szín és kép láttán merészen von össze vonalakat, a szecesszióban már egyszerűsíti és sűríti a színeket. Elhagyja az árny és fény hatását. Gyakran síkszerűek lesznek a képek és a színhatásból is csak egy domborodik ki.

4. ábra. Szinyei-Merse Pál: *Oculi* (1894)

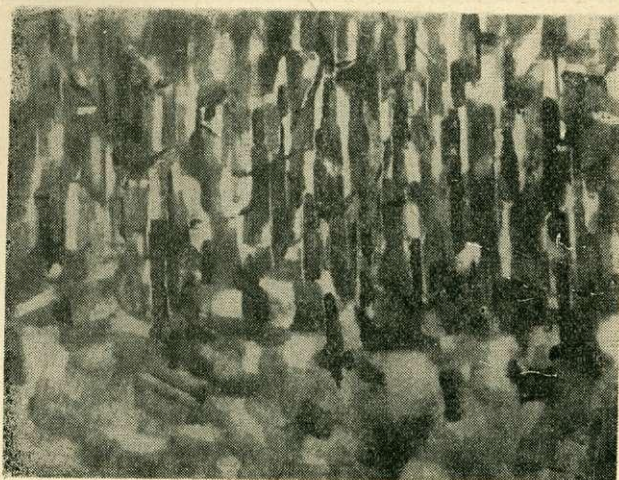
Az *impresszionizmusnak* magyar úttörője *Szinyei Merse Pál* volt. Ő a valóság megnevesítője, pl. a „Szurokfenyő”, „Oculi”, „Csend” stb. Még a természet legkisebb részleteiben is felfedezi a nagyszerűt és a költői szépséget, pl. a „Lilaruhás nő” háttereként megszépítve ábrázol két szürkefoltos bükktrözszt sötétzöld levelekkel. Ehhez az irányzathoz tartozik a XX. század elejének nyugtalan, bolyongó különce, *Mednyánszky László* is. Életét szinte a szabad természetben tölti, erdőben végzett megfigyeléseit emlékezet után, látomásszerűen vetítette műteremben vászonra. Egyre inkább mennek ki művészeink a szabad természetbe, az erdőbe témáért. Így alakulnak ki a vidéki művésztelepeink is. A nagybányai művészecsoport legnagyobbja *Ferenczy Károly*. Igen nagy természetrajongó, az erdő

nyers ábrázolásának művelője, *naturalista*. Az erdő sejtelmes hangulatát ábrázolja és ehhez keres alakokat, pl. „Hazatérő favágók”, „Madárdal”, „Márciusi est” stb.

5. ábra: Ferenczy Károly: Madárdal (1893)

A zenében is az erdő mint ihlető szerepel. *Beethoven* művei mélyen az erdőben gyökereznek. Pl. az V. szimfóniájának (c moll) sors-kopogásához a fakopáncs adta a motívumot. „Pastorale” szimfóniájának 2. tétele végén a fülemüle, a fürj, a kakukk is megszólal.

6. ábra: Bartha László: Erdő mélye (1961)

A szimbolista irányzat megteremtői közé hazai költészetünkben a forradalmi költészetünk elindítóját, *Ady Endrét* és követőit soroljuk. (Pl. „Hosszú az erdő”).

V. A modern alkotások közül *Csontváry-Kosztka Tivadar* műveit említhetjük, amelyeket az *expresszionizmus* előfutáraként emlegetnek. A valóságot vízió-szerűen eleveníti meg (pl. „Magányos cédrus”), amelyben egyedüllétének szimbólumát, különleges lényét festette meg. A ma működő festőink közül érdekes *Bartha László*, aki erdőciklusával az elmúlt évek során igen nagy sikert ért el. Erősen absztrakt ábrázolásban, a zöld, a sárga és a piros színek változatossága és játékossága utal csak az erdő hangulatára.

Zeneművészetünk legnagyobb termései között is van példa az erdő ihletet nyújtó szerepére, pl. *Bartók* III. zongoraversenyének középső tételében magyar motívumokkal szőtt erdei hangulatba szövi a madarak énekét. Aki ismeri hegyvidéki erdeink éjszakai hangulatát, könnyen felismeri *Kodály* zenéjéből a „Hegyi éjszakák” c. kórusából a megkapó és magávalragadó erdei hangulatot.

Költészetünkben *Ady* után a „második nemzedék” legjelentősebb költője, *Szabó Lőrinc* erdőhöz való ragaszkodását a „Szerelmes erdő” c. költeményéből ismerhetjük meg. A mai magyar líra legnagyobb erdőrajongója pedig *Áprily Lajos*, akitől kötetek jelentek meg csupa erdei témáról. („Jelentés a völgyből”, „Ábel füstje”). Forradalmi költészetünk nagy alakjának, *József Attilának* „Ákácokhoz” című költeményét, valamint a szocialista-realista irányzat legszebb, erdőről, fáról szóló költeményét, *Lukács László*: „A fa” című versét érdemes megismerni. Az új magyar irodalomnak kiemelkedő alakja, vezéregyénisége *Illyés Gyula*. A nép képzelet- és érzelmvilágához közelálló verseszményt alakít ki. Mély természet-élménye a tolnai erdőkben táplálkozik. Remek természetmegfigyeléséről több költeménye tanúskodik: „A fenyők násza”, „Csererdő”. Méginkább foglalkoztatja az erdő a legfiatalabb költőnemzedéket. Pl. *Simon István*: „Gyümölcsoltó”, *Váci Mihály*: „Akác a forgószélben” verskötetei.

*

A művészeti alkotásokon keresztül ismerhetjük meg, hogy hogyan látja a művész, az író szebbnek alkotásunkat, hangulatosabbnak, érdekesebbnek, kifejezőbbnek az erdőt. Az erdők esztétikai fejlesztésének ugyanis számtalan lehetősége van és ennek letéteményesei mi vagyunk, erdészek. Kezünk alatt nemcsak értéke-sebbnek, de szebbnek, a művészetekre is vonzóbbnak kell lennie a jövő erdeinek!

IRODALMI SZEMLE

KOLESZNIKOV, A. I.: DÍSZÍTŐ DENDROLÓGIA

— (*Dekorativnaja dendrológija*) Moszkva, 1960. —

Kolesznikov professzor értékes munkát bocsátott az építészek, kerttervezők, kertészek rendelkezésére. Napjainkban, amikor az erdők közjóléti szerepe egyre nagyobb lehetőségűvé válik, a könyv ajánlását ki kell terjeszteni erdészeti szakembereinkre, akiknek munkája nyomán üdülőerdőgazdálkodásunk kezd kibontakozni, akik a gazdasági célon túl a dekoratív, a maradandó esztétikai élményt nyújtó erdőket formálják. Helyénvaló ez az ajánlás azért is, mert a szerző munkája elsősorban a természetes környezetben tenyésző fa- és cserjefajokra támaszkodik — tehát az erdei fákra és cserjékre — hangsúlyozva, hogy az állományok állékonyságát és magas korát a helyi fafajok biztosítják és ezeket kell a zöld területek gerincévé tenni, míg az egyéb díszítő elemeket csak kiegészítésként kell alkalmazni. Különösen érvényes ez az üdülőerdőket tervező erd-